

สังคมไทยกับการพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา
THAI SOCIETY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT
ACCORDING TO BUDDHISM

¹พระพันธ์วัฒน์ ธรรมวาทโน (ภูมिरัง) และ ²วิทยา ทองดี

¹Phra Phanthawat Dhammavaddhano (Phumirang) and ²Wittaya Thongdee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹phanthawat60@gmail.com

Received July 10, 2022; Revised November 2, 2022; Accepted December 1, 2022

บทคัดย่อ

หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การระวังรักษาศีลมิให้ขาด 2) การเลี้ยงชีพโดยอาชีพที่สุจริต 3) การสำรวมกายใจต่อสิ่งที่ได้สัมผัส 4) ความเป็นผู้มีศีล 5 และศีล 8 5) ความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ 6) การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เป็นแนวคิดการพัฒนาสังคมไทยแบบยั่งยืนซึ่งเป็นการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรม และการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาอย่างยั่งยืนไปด้วย

คำสำคัญ : สังคมไทย, การพัฒนาแบบยั่งยืน, ตามแนวพระพุทธศาสนา

¹ นิสิต, สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

The principles used in the development include 1) the precautionary precaution, 2) honest professional living, 3) Composition to the senses, 4) The precepts 5 and the 8 precepts, 5) Sensibility, 6) Sufficient living. It is the concept of sustainable Thai society development, which is the development in relation to behavior development. And mental development And develop sustainable intelligence as well.

Keywords : Thai society, sustainable development according, to Buddhism

บทนำ

การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งและมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่าหรือสภาพเก่าแต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อยการพัฒนาสามารถตีความหมายได้ 2 นัย (แนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทย. ม.ป.ป. : เว็บไซต์) คือ 1. การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนน บ้าน ดินซีวีตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น 2. การพัฒนาในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

แนวคิดและนิยามการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดการพัฒนาที่สำคัญ ในการนิยามความหมายสามารถพิจารณาได้จากรูปคำศัพท์ 2 คำที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดนี้ ได้แก่ คำว่า “พัฒนา” และ “ยั่งยืน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้นิยามไว้ว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ และ “ยั่งยืน” หมายถึง ยืนยง อยู่นาน เช่นขอให้มีความสุขยั่งยืน คงทน

ดังนั้น จากนิยามข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การทำให้เจริญอย่างยั่งยืน อยู่ได้นาน ในรายงานเรื่อง “อนาคตร่วมของเรา” (Our Common Future) หรือ “Brundtland Report” ของสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ได้ให้นิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าหมายถึง “วิถีการพัฒนาที่สามารถ ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถ ในการตอบสนอง ความต้องการของคนรุ่นหลัง” ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้อยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชากรโลกโดยยังสามารถรักษาระดับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ให้เกิดศักยภาพการผลิตของธรรมชาติ และมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด Triple bottom line ของ จอห์น เอลคิงตัน (John Elkington) ที่ประกอบด้วย Profit People-Planet ซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ กำไร (Profit) ในทาง เศรษฐศาสตร์ มนุษย์ (People) หรือทุนมนุษย์ และโลก (Planet) หรือทุนธรรมชาติ สำหรับแนวคิดที่เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมี 3 ประการ ได้แก่ 1) แนวคิดทางเศรษฐกิจ คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ มีความสมดุล และเป็นประโยชน์ต่อประชากรส่วนใหญ่ 2) แนวคิดทางสังคม คือ การแสวงหาและ รักษาไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพของระบบสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้าง ความเท่าเทียมกัน ระหว่างคนแต่ละรุ่น การกำจัดความยากจน การรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมี ส่วนร่วมของคนทุกระดับในสังคม โดยเฉพาะระดับรากหญ้าในกระบวนการตัดสินใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 3) แนวคิดทางสิ่งแวดล้อม คือ การรักษาหรืออนุรักษ์ระบบกายภาพ และชีววิทยา รวมถึงการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดเสถียรภาพในระบบ นิเวศของโลก ซึ่งต้องครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาด้วย (อนันตชัย ยूरประภม, 2557)

ส่วนนิยามในบริบทประเทศไทยนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546) ได้นำเสนอเกี่ยวกับที่มาและนิยามของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยว่าในการจัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลก ว่าด้วยการพัฒนา ที่

ยังยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2545 นั้น คณะอนุกรรมการกำกับการอนุรักษ์ตามแผนปฏิบัติการ 21 และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหน้าที่เป็น คณะกรรมการเตรียมการประชุมสุดยอดฯ ของประเทศได้ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดระดม ความคิดเห็นจากภาคีต่าง ๆ ได้ข้อยุติด้านคำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนา ที่ยั่งยืนใน บริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุก ๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐาน ของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพ ชีวิตที่ดี อย่างเท่าเทียม” ตามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้นจะพบว่ามีแนวคิดมาจาก 3 แนวทาง ด้วยกัน คือ 1) แนวทางด้านนิเวศวิทยาซึ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและ ความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาว 2) แนวทางด้านสังคมที่จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการ พื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและการรักษาคุณภาพ ชีวิต ของประชากร และ 3) แนวทางด้านเศรษฐกิจที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบน พื้นฐาน การรักษาทุนทางธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนมีองค์ประกอบแนวคิด 3 ประการ (Klarin, 2018) คือ 1) แนวคิดด้านการพัฒนา (The Concept of Development) คือ เป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและ สังคมภายใต้ข้อจำกัดด้านระบบนิเวศ 2) แนวคิดด้านความจำเป็นพื้นฐาน (The Concept of Needs) คือ เป็นการกระจายทรัพยากรเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับทุกคน และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับ คนในรุ่นอนาคต (The Concept of Future Generation) คือ เป็นความสามารถที่เป็นไปได้ใน การใช้ทรัพยากร ในระยะยาว เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับคนในรุ่นอนาคต จากแนวคิดที่กล่าวมา ทั้งหมดอาจสรุปเป็นนิยามได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนา อย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถ ส่งต่อการพัฒนาให้มีผลต่อเนื่องไป ยังคนในรุ่นอนาคต

สังคมไทยกับการพัฒนาแบบยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่ง เป็นวาระการพัฒนาระดับโลก ได้ถูกบรรจุลงในแผนและ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยยุคปัจจุบัน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560 – 2564 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดทิศทาง หลักในการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคม แห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) ซึ่ง เป็นแผน

แม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจน ประเด็นการปฏิรูปประเทศ โดยมีหลักการสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) คือ 1) ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ยึดคนเป็นศูนย์กลาง ของการพัฒนา 3) ยึดวิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี 4) ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทย ปี 2579 โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 5) ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโต จากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม และ 6) ยึดหลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน 5 ปี ที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว

จากการพัฒนาประเทศในระยะ 40 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 ยังไม่เคยมีหน่วยงานใดในประเทศไทยที่คำนึงถึงผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาว่ามีการพัฒนาอย่างสมดุลใน 2 มิติหรือไม่ จนกระทั่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่ ได้มีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวฯ มาเป็นปรัชญานำทางในการบริหารและพัฒนาประเทศโดยการส่งเสริมการพัฒนาและ บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มี ดุลยภาพทั้งในการบริหารพัฒนางานทั้งคน เศรษฐกิจสังคมที่มีความเกื้อกูลและไม่ เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพ และแข่งขันได้จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานด้วยทั้งนี้เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลายทางชีวภาพและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ สามารถเป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อ เนื่องตลอดไป

พื้นฐานและหลักการในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561-2580 ซึ่งประกาศขึ้นในภายหลัง เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2561 ยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยไว้ดังนี้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง” โดยยุทธศาสตร์ชาติได้นิยาม “ความยั่งยืน” ตามวิสัยทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ว่า “ความยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของ ประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้ การรักษา และการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อ

สิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการยอมรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบ ต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคม ยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลมีเสถียรภาพ และยั่งยืน”

จากนิยามข้างต้น สามารถพิจารณาการพัฒนาที่ยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติได้ ดังนี้ การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญด้านรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างต่อเนื่องโดยไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม มีการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับกฎระเบียบ ของประชาคมโลก คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืนทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

จากสภาพสังคมที่มีปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อมรวมถึงความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน ถือเป็นความเสื่อมถอยของคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พยายามหาแนวทางและสาเหตุที่แท้จริง หรือต้นตอของปัญหาเพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน ซึ่งก็คือ การพัฒนามนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุกอย่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาว่า เป็นไปเพื่อพัฒนาคน ไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขพร้อมกันนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, 2539) ได้กล่าวว่า การพัฒนามนุษย์นั้นจะต้องพัฒนาให้เป็นกระบวนการ เรียกว่า กระบวนการ พัฒนาที่ยั่งยืน คือ ระบบการพัฒนาคนให้ครบทั้งระบบ คือ พัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ทั้งนี้ เนื่องมาจาก พระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า มนุษย์นั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนั้น ควรมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่น ๆ เพื่อช่วยให้มนุษย์เจริญงอกงามถึงความ เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์การที่จะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มี พฤติกรรมที่ดีงาม มีจิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตโดยใช้ ปัญญาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต ไม่เอาardtเอาเปรียบบุคคลอื่น ไม่เอาเปรียบสังคม และ ธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมจะต้องมีเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญคือหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งเครื่องมือที่จะใช้ในการพัฒนานั้น คือ การศึกษา ก็คือการเรียนรู้ การฝึกฝนอบรมมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา นั่นคือ มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาอย่างมีระบบมีการพัฒนาอย่างครบวงจร และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาจะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้านคือ

1. พัฒนาพฤติกรรม (ศีล) หรือวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการพัฒนา ด้านนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้มีศีล

2. พัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) คือพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็ง มั่นคงของจิตใจและสภาพ จิตที่ดีงามรวมทั้งความสุข

3. พัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา) คือความรู้ความ เข้าใจต่าง ๆ รวมทั้งแนวความคิด ทักษะคติ และค่านิยม ใน การฝึกฝนหรือพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ ทำได้โดย รู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบโดยอาศัยเหตุผล เพื่อให้ เข้าใจความเป็นจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นสัตว์ที่มีความ แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ คือ เป็นสัตว์ที่สามารถ พัฒนาได้ คือ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างไม่มี ขีดจำกัด ดังพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2539) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการศึกษากับการพัฒนา ทรรศนมนุสฺยว่า พระพุทธศาสนามี ความเชื่อว่ามนุษย์ เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ สามารถพัฒนาได้ คือพัฒนาจาก ความเป็นคนธรรมดา ไปสู่ความเป็นกัลยาณชน โดยอาศัยการฝึกฝนอบรม จึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การ ฝึกอบรมก็คือ การศึกษา เมื่อมนุษย์มีการศึกษาที่ดีแล้ว ย่อมสามารถพัฒนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด สามารถพัฒนาจน เป็น พุทธะได้ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้มีศักยภาพ และการจะ พัฒนาศักยภาพได้ต้องเกิดจาก ลึกษา หรือการศึกษา และ หลักการศึกษาที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ การ ปรับปรุงแก้ไข ตนเองอยู่เสมอ หลักการศึกษาอย่างหนึ่ง ในทางพระพุทธศาสนาที่จะนำมาใช้สำหรับการฝึกฝน อบรม ตนเองของมนุษย์คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังกล่าวนั้น เรียกว่า “พุทธพจนะ” ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกจึงเป็นพระคัมภีร์ที่สำคัญของ พระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด และเป็นคัมภีร์ชิ้นแรกที่ใช้สำหรับอ้างอิงหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2546) ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ว่า การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อให้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอน อย่างถ่องแท้จึงเป็นกิจสำคัญยิ่งของชาวพุทธ ถือว่า เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาหรือเป็น ความดำรงอยู่ของพุทธศาสนาแล้วคือถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติจะ ไม่เสื่อมสูญไป

ตามแนวคิดของท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2546) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

“แนวคิดที่ว่าได้แก่การปลูกฝังความรัก ความห่วงใยในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นตนช่วยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบและมีส่วน ร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มจากบ้านโรงเรียนและชุมชนการสร้าง จิตสำนึกและคุณธรรมในการดำเนินชีวิตให้อุปโภคบริโภคอย่างเหมาะสมมีความพอดี และพอเพียงตามความต้องการ”

แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

“ความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กันทั้งระบบจนพัฒนาควบคู่ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นการพัฒนา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน”

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบนั้นท่านได้เสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่ผนวกเข้า กับแนวทางการพัฒนาแบบพุทธ ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่าน ถือเป็น คุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อมกล่าวคือระบบ ดังกล่าวประชากรมีขนาดคงที่และสมดุลกับการเกื้อหนุนของธรรมชาติมีระบบการ ผลิตพลังงานที่ไม่ส่งผลต่อผลกระทบสร้างความเสียหายต่อสภาพ ภูมิอากาศโลก มีระดับความต้องการการดำรงชีพในระดับที่ไม่เกินกำลังการผลิตที่ยั่งยืนของ ระบบนิเวศรวมทั้งไม่ก่อให้เกิดการทำลายล้างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของเรา

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่รู้จักกันดีและใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้ แต่น้อยนักที่เข้าใจความหมายอย่างแท้จริง รัฐบาลนานาชาติและหน่วยงานพัฒนาระดับนานาชาติต่างยังคงมุ่งเน้นการประเมิน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของโครงการพัฒนาต่างๆ แทนที่จะมามองกรอบยุทธวิธีการพัฒนาอันจะนำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิด สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนนับเป็นการท้าทายอย่างยิ่งที่จะก้าวไปได้ไกลแต่ ปัญหาที่ว่าปัญหาด้านเศรษฐศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเป็นคนละเรื่องหรือประเด็น เพราะว่าความเป็นจริงปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปด้านแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมเสีย ใหม่ เพื่อให้เป็นแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาที่คำนึงการอยู่ดีกินดีของมนุษย์ควบ คู่กับการดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมที่สมดุลหรืออีกนัยหนึ่งสามารถกล่าวได้ว่า เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

สตูณี อาชวานันทกุล (2560) ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่าเป็นพื้นฐานแนวคิดทางนิเวศวิทยาและระบบนิเวศขอบเขตและความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ปรัชญาหรืออุดมการณ์ในการพัฒนาจะต้องอยู่บนพื้นฐานหลักที่ว่าความยุติธรรมระหว่าง 2 ยุค หรือแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมองมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยนให้เปิดกว้างยอมรับความจริงกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่จะติดตามมากับการกระทำของตนมนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และจริยศาสตร์เข้าด้วยกันเพื่อสร้างข้อกำหนดทั่วไปขึ้นโดยเริ่ม จากปูพื้นฐานด้านนิเวศวิทยาและระบบนิเวศสร้างความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ใน ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ต่อจากนั้นก็ชี้ให้เห็นถึงหลักการถ่ายทอดพลังงานหรือสสารวัฏจักรของสสารการให้ สสารหรือพลังงานหมุนเวียนในระบบนิเวศก็จะสร้างให้เกิดความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดรวบยอดนี้เองทำให้พร้อมที่จะนำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนายั่งยืน ประสบผลสำเร็จตามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยทั่วไปหมายถึงการพัฒนาให้ บรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน โดยเฉพาะคนจนในขณะเดียวกันก็ไม่ ลดทอนหรือบังเบียดที่จะบรรลุความต้องการของมนุษย์ในรุ่นต่อไปด้วย ซึ่งนักนิเวศวิทยามีความเห็นว่ามันจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีทาง แห่งการดำเนินชีวิตของตนในปัจจุบันใหม่ปรับโลกทัศน์ใหม่และค่านิยมระยะสั้นๆ ให้มองยาวๆ และเน้นที่ประโยชน์ของโลกธรรมชาติเป็นเกณฑ์ในการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องผสม ผสานแนวคิดหรือพยายามให้อยู่ในกรอบแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยา และสังคมวิทยา เพราะว่าการประสานหลักการทั้งสามเข้าด้วยกันเป็นหลักปฏิบัติการพัฒนาจะช่วย ให้แนวทางหรือทิศทางการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือมุ่งไปสู่จุดหมายไป สู่อันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสมบูรณ์ การเขียนแนวคิดที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของนิเวศวิทยาแต่ละท่านอาจจะแตกต่างกันแต่หัวข้อปลีกย่อยหรือประเด็นหลักๆ ในการเขียนที่ Miller G.Tyler ได้ เขียนหรือแสดงออกมานั้นย้ำให้มนุษย์เห็นว่าการประสานหลักการทางวิทยาศาสตร์ จริยธรรมสิ่งแวดล้อม และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างผสมผสานเป็นรูปธรรมจะทำให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ควบคู่กันโดยสันติสุข สงบและยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยได้แก่ (พระภิกษุธรรมปิฎก. 2539)

1. เป็นการพัฒนาคนเป็นแกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาต้องสามารถตอบสนองในปัจจุบันขึ้นพื้นฐานได้อย่างพอเพียงทั้งด้าน การศึกษา สุขภาพอนามัยที่อยู่อาศัยและฐานะความเป็นอยู่ที่ดีรวมทั้งมาตรการนโยบาย ประชากรที่เหมาะสม
2. ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ด้วยการพิทักษ์รักษาบำรุง ช่วยสภาพธรรมชาติและใช้ทรัพยากร อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพแต่การพัฒนาจะสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยการพัฒนาจริยธรรมทั้งในระดับบุคคลและระดับชาติ (จริยธรรมที่แท้ต้องสามารถทำให้มนุษย์มีความสุขจึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืน) การพัฒนาด้านการศึกษานับว่าเป็นองค์ประกอบแรก ที่จะช่วยผลักดันให้

เกิดการพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไปอย่างน้อยทำให้คนรู้เท่าทันปัญหาที่เกิดขึ้นและที่สำคัญต้องมีการ ประนี ประนอม คือ ยอมลดละความต้องการของตนเองเพื่อให้แต่ละฝ่ายได้ประโยชน์บ้างหลักการ เหล่านี้เองจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนได้

เป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการที่เรียกว่า “ความยุติธรรมระหว่างสองรุ่น” (Integration Equity) กล่าวคือการพัฒนาแบบยั่งยืนสามารถครอบคลุมสองลักษณะ ได้แก่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

2554)

ประการแรก เน้นเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบมีขีดจำกัดโดยมุ่งเน้นวิธีของ ประชาชนที่มีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอยู่ได้ท่ามกลางกระแสวิกฤติหรือเศรษฐกิจที่ปั่นป่วนโดย วิธีการแรก คือ “เน้นหลักความพอดี” และการตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานเท่าที่จำเป็น

ประการที่สอง เน้นเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติเพราะว่าธรรมชาติ ไม่ได้ มีไว้เพื่อให้มนุษย์นำไปใช้อย่างฟุ่มเฟือยและล้างผลาญ วิธีของการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากร หรือการใช้สอยให้คุ้มค่าและได้ใช้น้อยลง อย่างไรก็ตามประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจของมวลหมู่ ธรรมชาติเพราะว่าความ สัมพันธ์กับประชากรการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มประชากรและ ความทางเทคโนโลยีขาดความสมดุลอย่างไรก็ตามวิธีการพัฒนา แบบยั่งยืนควรจะสามารถทำได้ อย่างน้อยสามด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านนิเวศวิทยา

หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติดังที่จะ ได้ กล่าวต่อไปนี้เนื่องจากทุกด้านล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน ดังนี้ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2554)

1. **มิติการพัฒนาด้านสังคม** หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนา เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลโดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูง ขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงมีสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อ ธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะ ได้รับการจัดสรรและผลประโยชน์ด้านการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมและพึงพา ตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายรวมทั้งมีทุนทาง สังคมที่อยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพมีการเรียนรู้ ตลอดชีวิตและมีความ สมานฉันท์เอื้ออาทร

2. **มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ** หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาวและเป็นการขยายตัวทาง เศรษฐกิจที่มีคุณภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้องเป็นไป อย่างสมดุลและเอื้อต่อประโยชน์ต่อคนส่วน ใหญ่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการ แข่งขันและการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจนั้นจะต้องนำมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยี

สะอาด ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเป็นต้นทุนทางการผลิตในระยะต่อไปรวมทั้งเป็นข้อจำกัดของการเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

3. มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุด เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสและมีปัจจัยในการดำรงชีพ ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมุ่งการจัดการให้เกิด สมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลรวมถึงการชะลอการใช้และ นำเทคโนโลยีสะอาดมาใช้ให้มากที่สุด

4. อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนายั่งยืนมีลักษณะที่สำคัญได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559)

1. คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการในอนาคต

2. คำนึงถึงความเป็นองค์รวม คือ มองว่าจะกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่นๆ

3. คำนึงถึงเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ว่าควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์และเอื้อประโยชน์อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกลับสภาพท้องถิ่น

ในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้นได้มีการกำหนดเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารสำนักงานจังหวัดปทุมธานี)

1) คุณภาพ : สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตนเอง มีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพการผลิตในประเทศ โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข่งขันควบคู่กับผลิตภาพ (productivity) เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดมลพิษในเชิงป้องกัน

2) เสถียรภาพ และการปรับตัว: เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ มีการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัจจัยสนับสนุนภายใน โดยคำนึงถึงขีดจำกัดและความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาและการบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจร โดยมีสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย มีการธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์อันเป็นมรดกทางชาติ

3) การกระจายการพัฒนายอย่างเป็นธรรม: ประชากรมีความเท่าเทียมทั้งด้านเพศอาชีพรายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม มี

โอกาสในการเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมโดย คำนึงถึงความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาทรัพยากรให้คนรุ่นอนาคต

4) การมีระบบบริหารจัดการที่ประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจ และนโยบายสาธารณะแก่ประชาชน โดยผ่านการบริหารจัดการ การส่งเสริมและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการของ สถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

บทสรุป

สังคมปัจจุบัน มนุษย์กำลังประสบปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งปัญหาด้านการดำเนินชีวิตปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นต้นซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัญหามีสาเหตุมาจาก มนุษย์ขาดศีลธรรมจริยธรรม มีความเห็นแก่ตัว เอาใจเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์และสังคม ตลอดถึงธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมทั้งนี้เพราะมนุษย์ขาดการดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา ห่างเหินจากศีลธรรม ละเลยศีลอันเป็นข้อปฏิบัติ เบื้องต้นที่จะเป็นเครื่องมือในการจัดการสังคมให้มีความสงบเรียบร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศีล 5 ซึ่งเป็น คุณธรรมเครื่องทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าจึงทำให้มนุษย์ต้องประสบกับปัญหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หากปล่อยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตต่อไปโดยไม่มีการพัฒนาพฤติกรรมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ย่อมทำให้ปัญหาจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ดังนั้นการจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีพฤติกรรมที่ดีงามได้ต้องเริ่มจากการใช้หลักการพัฒนาคุณธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งหลักการดังกล่าวคือการพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลถือได้ว่าเป็นคุณเบื้องต้นที่จะพัฒนามนุษย์เพื่อไต่เต้าไปหาความดีงามสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ สมาธิและปัญญาได้เนื่องจากศีลเป็นเครื่องจัดระเบียบของกายและวาจาให้เรียบร้อยดีงาม ซึ่งถือได้ว่ากายและวาจาเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของพฤติกรรมของมนุษย์ที่สามารถปรับปรุงและพัฒนา ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงต้องพัฒนาพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ก่อนพระสูตรที่มีการกล่าวถึงเรื่องของศีลปรากฏอยู่ในคัมภีร์ที่หมินกายเป็นส่วนมาก

หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมที่มีความหลากหลายถึง 11 หลักธรรม พระพุทธเจ้าทรงเลือกเอา หลักธรรมที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละประเภทมาทรงแสดงเพื่อพัฒนา พฤติกรรมของแต่ละกลุ่ม วิธีที่ใช้ในการพัฒนาโดยการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการในการพัฒนา 4 วิธี ผลที่เกิดจากพัฒนามนุษย์ของพระพุทธเจ้าโดยการเป็นครูหรือ

นักพัฒนาที่ดีมีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ในการพัฒนาใช้หลักธรรมที่หลากหลายและวิธีการที่เหมาะสมกับมนุษย์แต่ละกลุ่ม ทำให้สามารถพัฒนาตนเองได้ทั้งทางด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา กล่าวคือ หากผู้ฟังสามารถน้อมใจให้คล้อยตามพระธรรมเทศนาของพระองค์ได้ย่อมสามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2554). “ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจของคณะมนุษยศาสตร์.” [ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา
<http://www.human.cmu.ac.th/about.php?mod=vision> (13 มีนาคม 2564).
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2554). *การประชุมวิชาการ*, ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก. (2546). *ปฏิรูปการศึกษาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2560). “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” กับการระบุประเด็น (ที่ควรจะมี) *เร่งด่วนสำหรับไทย*. สืบค้นจาก <http://www.salforest.com/blog/6041>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อนันตชัย ยुरประถม และคณะ. (2557). *ความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- Klarin, Tomislav. (2018). *The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues*. Zagreb International Review of Economics & Business, 21(1), 67-94.

